A DOCUMENT RELATING TO THE ESTABLISHMENT OF THE STATE ARCHIVES IN CRAIOVA

Cristian-Iulian Ceacîru
Museographer, PhD, Oltenia Museum Craiova

Abstract: This article presents a document on the establishment of the State Archives in Craiova. This document is a letter addressed by the man of culture C.D. Fortunescu to his younger colleague C.S. Nicolăescu-Plopșor. It describes the efforts made to set up the archives and the disagreement between the two men as to who should head the future institution.

Keywords: State Achives Craiova, C.D. Fortunescu, C. S. Nicolaescu-Plopșor, letter, document

Pentru studierea trecutului unei națiuni, instituția arhivelor statului este una foarte importantă, în cadrul acesteia fiind grupate documentele cele mai semnificative. În spațiul românesc, se poate vorbi de existența arhivelor încă din perioada Evului Mediu. Acestea existau pe lângă cancelariile domnești, documente importante fiind păstrate și de către autoritățile ecleziastice sau de către boierii care dețineau ranguri importante în stat. În special mânăstirile au fost locurile în care s-au păstrat, și au ajuns până în zilele noastre, o serie de acte importante pentru istoria poporului român. În 1775 este atestată existența unei Arhive generale a Mitropoliei Bucureștilor care cuprindea atât acte religioase cât și documente laice[1].

În teritoriul românesc extracarpatic, instituția arhivelor a apărut odată cu modernizarea administrație care a survenit în urma adoptării Regulamentelor Organice, în anii 1831-1832. Astfel în Țara Românească, Arhivele Statului au fost înființate în anul 1831, iar în Moldova în anul 1832[2]. După realizarea Micii Uniri, în anul 1862 la București a fost creat un *depozit central* al Arhivelor Statului, acesta având și o sucursală la Iași. Acestea cuprindeau atât documente ale instituțiilor centrale cât și o cantitate foarte mare de documente ale administrațiilor județene[3].

Odată cu înființarea, la 4 aprilie 1862, a Direcției Generale a Arhivelor Statului, s-a stabilit prin regulamentul de funcționare, ca să fie separate arhivele autorităților centrale de cele ale autorităților județene și comunale. Pentru îndrumarea și controlul celor din urmă s-a creat un post de *inspector al arhivelor din districte*. Din păcate, datorită restricțiilor bugetare, respectivul post a rămas doar pe hârtie, el neexistând efectiv. Astfel arhivele județene și comunale nu au funcționat optim deloc, fiind aproape lipsite de orice organizare[4].

Situația jalnică a acestor fonduri arhivistice l-a determinat, la data de 9 octombrie 1870, pe Gr. Manu directorul Arhivelor Naționale să ia atitudine față de această stare de fapt. Într-un elaborat memoriu adresat Ministerului Instrucțiunii și Cultelor, Manu propunea concentrarea depozitelor locale de arhive în capitala fiecărui județ. Urmau astfel să apară *arhivele județene*, acestea fiind organizate după modelul arhivelor departamentale din Franța, care erau un etalon din acest punct de vedere[5].

---

[1] https://arhivelenationale.ro/site/despre_anr/istoricul-anr/ accesat la data de 05.06. 2024.
[2] Constantin Moisil, Din istoria arhivelor. Arhivele județene și școala de arhivari, în *Revista Arhivelor*, nr.4. 1972, p. 220.
[3] *Ibidem.*
[4] *Ibidem.*
[5] Înființate în 1790, Arhivele Naționale ale Franței sunt printre cele mai vechi din Europa, de-a lungul timpului fiind un model de inspirație și pentru organizarea altor arhive naționale ale mai multor state (https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/fr/web/guest/histoire-de-l-stitution;jsessionid=461D7FD4B12F1233A405A2C6FFCD8334, accesat la data de 07.06.2024)

Propunerile lui Manu au fost bine primite de ministru de atunci al culturii (Petre P. Carp ,ad-interim, 20.04 - 14.12. 1870)[6], care a dat dispoziție să se intervină pe lângă prefecturi pentru punerea în practică a acestei chestiuni. Din păcate, iarăși restricțiile bugetare și-au spus cuvântul, arhivele județene fiind în continuare destul de puțin organizate, multe documente prețioase fiind pentru totdeauna pierdute[7].

După Primul Război Mondial, în teritoriile unite cu țara au fost create direcții regionale ale arhivelor la Cluj (1920), Cernăuți (1924), Chișinău (1925). Instituția arhivelor fiind condusă, în anii 1923- 1938, de un om de cultură precum Constantin Moisil, a cunoscut un important reviriment. În 1925 a fost adoptată o nouă lege a arhivelor statului în care se prevedea înființare de direcții regionale de arhivă[8].

Despre înființarea acestei direcții regionale la Craiova putem afla dintr-un interesant document găsit în cadrul fondurilor SJAN Dolj. Este vorba de o scrisoare de mai multe pagini, nedatată, adresată de omul de cultură craiovean C. D. Fortunescu[9] mai tânărului său concitadin C. S. Nicolăescu-Plopșor[10]. Înainte de prima conflagrație mondială, Craiova se afirmase drept un puternic centru al vieți științifice, literare și artistice românești. Deși afectate grav de ocupația germană a germanilor, după război aceste domenii au început să reînflorească în oraș. Înființarea revistei *Arhivele Olteniei* în 1922 avea drept scop strângerea și publicarea documentelor vechi de pe tot teritoriul Olteniei De aceea era imperios necesar ca și la Craiova să fie creată o direcție regională a arhivelor.

Deși scrisoarea respectivă, al cărui text este redat în cadrul acestui articol, este nedatată, în mod sigur ea este anterioară datei de 6 martie 1931 când a fost înființată filiala craioveană a instituției arhivelor. Documentul este valoros din punct de vedere istoric deoarece prezintă eforturile depuse, atât de C.D. Fortunescu cât și de Nicolaescu-Plopșor pentru apariția instituției arhivelor în Cetatea Banilor. Pe de altă parte, sunt prezentate și relațiile dintre cei doi mari cărturari olteni. Pe un ton cordial C.D. Fortunescu îi cere lui Plopșor să-i fie colaborator apropiat în ceea ce privește organizarea muncii de arhivă și să accepte ideea că își dorește să fie primul director onorific al acestei instituții, fapt care ulterior s-a și concretizat.

---

[6] http://www.patrimoniubotosani.ro/Ministrii%20culturii.htm accesat la data de 07.06.2024.

[7] Constantin Moisil, *op. cit.*, p. 222.

[8] https://arhivelenationale.ro/site/despre_anr/istoricul-anr/ accesat la data de 07.06. 2024.

[9] Constantin D. Fortunescu (1874-1965) a fost una din personalitățile culturale de marcă ale Craiovei, din prima jumătate a secolului XX. A absolvit prestigiosul Colegiu Național *Carol I* din Craiova, ulterior urmând cursurile Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București. După finalizarea studiilor superioare a fost angajat profesor de franceză la liceul pe care îl terminase. La intervenția lui Spiru Haret, a fost trimis un an de zile la Paris pentru a se perfecționa în limba franceză. A înființat Societatea *Prietenii Științei* (1915), revista *Arhivele Olteniei* (1922) și Filiala Arhivele Statului (1931), ocupând funcția de prim director onorific al acestei instituții. În timpul guvernului Iorga a fost secretar general la Ministerul Instrucțiunii Publice. De asemenea, din 1937 a deținut funcția de vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor Olteni, fiind concomitent și președinte al Cercului franco-român din Craiova. Printre contemporanii săi era cunoscut și drept un pasionat bibliofil și colecționar de opere de artă. (http://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/F/fortunescu%20constantin.pdf accesat la data de 07.06.2024).

[10] Unul dintre cei mai importanți arheologi români, C.S. Nicolaescu-Plopșor s-a remarcat și în domeniile etnografiei și folclorului. Absolvent al Facultății de Litere și Filosofie din București, în 1932 a devenit doctor în istorie, având și o specializare în antropologie la Paris (1934). A ocupat mai multe funcții de conducere în cadrul instituțiilor culturale craiovene: director al Arhivelor Statului filiala Craiova (1939-1946), director al Muzeului Olteniei (1946-1952), fondator și director al Centrului de Istorie, Filologie și Etnografie Craiova al Academiei Române (1966-1968), profesor universitar și șef de catedră la Universitatea din Craiova (1967). Din 1963 a devenit membru corespondent al Academiei Române. A avut o intensă activitate și pe plan internațional participând la o serie de congrese organizate la Londra (1932), Varșovia (1933), Paris (1960), Leningrad (1963), Moscova (1964), Praga (1966). A fost printre primii arheologi români care au studiat Paleoliticul, organizând o serie de cercetări sistematice ale acestei perioadă. (http://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/N/nicolaescu%20plopsor.pdf, accesat la data de 07.06.2024).

Dragă Plopşor[11]

Îţi consemnez în scris fiindcă – aşa îmi ceri – ceea ce ţi-am spus şi verbal adăogând şi precizări la câteva precizări la câteva lucruri de care îmi scrii.

Nu am gândit măcar săţ solicit pentru mine Direcţia secţiunei Arhivelor de aici. În intervenţiunile ce am făcut în acest sens către Dl. Moisil către Dl. Ministru Costăchescu şi către Dl. Iorga, eu pe Dta te-am designat ca recomandat de mine pentru Direcţia acestei instituţii - aceasta pentru că preţuiesc cunoştinţele Dtale de specialitate şi pentru că aş vrea să te ataşez constant unui mediu şi unei ocupaţiuni din care şi Dta şi acest mediu ar avea să profite, ceace nu se poate întâmpla dacă rămâi la ţară la Dta mai tot timpul.

Pe lângă D-ta am vrut să ataşez instituţiunii ce ţineam să creiem în Craiova pe cei muncitori şi devotaţi pasionaţi cercetărilor trecutului nostru şi pe care ţineam să-i ridic din mediocritatia în care vegetau, tocmai pentru că meritau prin calităţile lor bunăvoinţa noastră. Îi preţuieşti şi Dta, şi deci înţelegi grija mea pentru dânşii mai ales findcă şti şi condiţiunile insuficiente în care trăiesc azi. Şi din acest punct de vedere din urmă ei mă interesau înaintea Dtale chiar dată fiind situaţia Dtale materială.

Ca să-ţi las şi satisfacţia de a fi contribuit Dtale la creionarea secţiunei Arhivelor am întrerupt în două rânduri demersurile mele în acest sens, ca să le faci Dta cum o doreai, cu mijloacele proprii eu dându ţi scrisorile de recomandaţie necesare. De două ori am rămas în drum precum se ştie măcar că binevoise a interveni chiar dl. subsecretar de Stat căruia te adresaseşi cu mari speranţe. Înfiinţarea secţiunii Arhivelor pentru Craiova a fost respinsă definitiv, chestiunea cu casa pierdută, aşa că ai considerat singur că partida este iremediabil pierdută.

Atunci am intervenit indirect şi mulţumită numai şi numai D-lui Prof. Iorga - Dl. Ministru al Instrucţiunii a revenit consimţind la înfiinţarea secţiunei cu condiţia de a nu cere niciun ban bugetului adică exact în condiţiile pe care, transmise anterior prin D-ta Ministrul le refuzase. Mai mult încă tot mulţumită Dlui. Prof. Iorga ne-am asigurat şi localul respectiv, casele băneşti dela Sf. Dumitru.

Numirea personalului s'a făcut conform recomandaţiei D-lui Director General al Arhivelor în persoana mea ca director, D-ta ca subdirector arhivelor (titlul de arhivar ca să fie conform regulamentului Arhivelor) apoi doi funcţionari paleografi ce am recomandat.

În ce priveşte numirea mea îţi dau cuvântul meu de onoare că nu am spus că aş dori pentru mine, că nu am solicitat absolut nimănui acest post.

Odată oferit mie consider că nu trebuie să-l refuz şi aceasta pentru mai multe motive. Gestul de încredere pe care l'au făcut pentru mine fie D-l prof Iorga - dacă d-sa ar fi arătat dorinţa aceasta către dl Ministru or către d-l Director general - fie d-l Ministru Costăchescu[12] (sau poate chiar şi d-l Borza secretarul gen al Ministrului – fie d-l Moisil îmi dictează să accept direcţia ce mi se oferă. Dânşii vor fi socotind - poate pe nedrept, ştiu eu ? - că aş fi prezentând vreo garanţie prin experienţă, prin vârstă, prin ce voi fi isbutit să fac şi eu până acum în materie culturală or numai pentru faptul că am ţinut zece ani cu sacrificii personale de osteneală şi de bani revista ,,Arhivele Olteniei", şi aceasta îi va fi îndemnat să-mi încredinţeze direcţia acestor arhive. Am atunci şi eu justificată ambiţia de a dovedi că nu s'au înşelat în încrederea cu care m'au onorat.

---

[11] S-a respectat întocmai ortografia textului original.

[12] Cel mai probabil este vorba de Neculai Costăchescu (1876-1939), reputat chimist român format la Școala lui Petru Poni. A fost profesor la Facultatea de Științe și la Facultatea de Medicină a Universității din Iași, din anul 1936 devenind membru de onoare al Academiei Române. În timpul a trei guverne, în perioada anilor 1928-1930, a ocupat funcția de ministru al Instrucțiunii și Cultelor (Eugen Târcoveanu, Constantin Romanescu, Mihai Lițu, *125 de ani de învățământ medical la Iași. Ctitorii succesului*, Iași, Editura "G.R. Popa UMF Iași, 2004, pp. 103-104).

Mai adaog că poate te vor fi socotit încă prea tânăr sau nu te vor fi cunoscut în deajuns ca să ți încredințeze conducerea unei instituții unde se cere numai pricepere, cunoștințele de specialitate pe care eu le știu mai bine ca alții că le ai și ce le ai mai bine ca mine, dar și ordinea, statornicia la lucru, departe de preocupările de altă natură. Și în această din urmă ordine de idei trebuie să recunoști și d-ta că ești mai slab. Fie vremea muncii câmpului, fie epoca propagandei electorale sau a alegerilor aceasta te- ar fi răpit biroului Arhivelor ceea ce ar fi fost o pagubă pentru instituție.

Îți repet și în scris: eu nu știu căror pricini se datorește starea de lucruri ce a format opinia despre D-ta acolo la Buc. Constat însă că le-a lipsit încrederea (pe care eu și-o dam) în d-ta. Și așa fiind te gândește așa că dacă pentru a nu te contraria pe d-ta eu n'aș accepta locul onorific de Director al Arhivelor locale cei de sus ar putea numi pe un altul. Și acest altul ar putea să nu aibă aceași bunăvoință și amicale sentimente pentru D-ta și pentru cei doi tineri ai noștri ca acelea pe care le-am avut eu pentru D-ta cași pentru ei. Dar mai e ceva ce-ți venea greu să-mi scrii și să mă întrebi, dar pe care mi l'a spus D-lui Vicenz când l-am întrebat, stând de vorbă după această chestiune. Este aceasta pentru cât timp înțeleg eu să rămân la direcția acestor arhive? Nu cumva gândesc că trecând la pensie de la liceu să mai stau direct la noua instituție?

Trebue să înțeleg din faptul că pui chestiunea astfel ca D-tale ai primi să rămâi ca subdirector (eu fiind director) numai când eu ți-aș da înscris că voi ~~hotărî prin buna~~[13] pleca și-ți voi ceda D-tale locul la un termen ce am hotărî prin bună înțelegere?

Dar atunci la D-ta nu mai e o chestiune de principiu, de amor propriu sau de ambiție (fie că oricât de îndreptățită) ci simplă socoteală negustorească și nu vreau să cred că e așa.

Eu nu mai fac socoteli de astea ci - cum știu – mă apuc de lucru cu gând să fiu de folos aceasta fără a mă gândi la ce am de câștigat or de pierdut, nici nu mi-a trecut prin minte ..... posibilitățile de or ce fel pentru mine. Întrebarea sugestionată de conversația cu Dl. Vincenz nu a făcut să reflecte asupra acestui lucru obligându-mă a privi lucrurile din alt punct de vedere decât acela ce mi-e obișnuit adică acela de a mă gândi odată și la răsplata și la răsplata materială a muncii mele dacă aceasta ar fi posibil.

Adică în cazul nostru fiindcă accept postul gratuit de Director al Arhivelor, fiindcă mă voi osteni să întemeiez o instituție de cultură mai mult în Craiova, fiindcă îi aduc un nume și un prestigiu pe care o viață – nu mi le-a dat așa cum sunt – nu am dreptul (poate chiar și datoria) ca în împrejurările în care se înființează Arhivele – cum am înșirat mai sus – și să nu o refuz în favoarea chiar a Dtale.

Poate ai primi-o subdirecția dacă ți-aș garanta că mor după un sau că-mi dau demisia îndată ce instituția ar fi pusă pe picioare și înscrisă în buget, într un an or doi? Ar fi urât lucru să-ți faci asemenea socoteli și eu vreau să cred că D-tale, așa cum te-am cunoscut până acum, n'ai fi capabil de ele.

Ascultă-mă prietenește, acceptă postul care îți lasă și destulă libertate pentru ale D-tale, înfrânge-ți amorul propriu, gândește la cât bine putem să facem cu toții împreună la aceste arhive și la ce tovarăși de drum ai aci, ai răbdare și valorifică-ți pentru cât mai mulți priceperea D-tale în noua instituție și ~~mai mult~~[14] -cinstea va fi a Dtale în chip firesc va fi și locul pe care eu vremelnic aș ocupa.

Căci dacă n'ai încă 30 de ani eu am trecut de 56.

Al Dtale cu cele mai bune sentimente.

Const. D. Fortunescu

[13] Cuvinte tăiate cu o linie în textul original.
[14] Cuvinte tăiate cu o linie în textul original.

BIBLIOGRAPHY

SJAN Dolj, Fond Jean Porubsky, Pachet XI, act 32, ff. 1-9.

Moisil, Constantin, Din istoria arhivelor. Arhivele județene și școala de arhivari, în *Revista Arhivelor*, nr. 4. 1972, pp. 220-222.

Târcoveanu, Eugen, Romanescu, Constantin, Lițu, Mihai, *125 de ani de învățământ medical la Iaşi. Ctitorii succesului,* Iași, Editura ”G.R. Popa,, UMF Iași, 2004.

http://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/F/fortunescu%20constantin.pdf.

http://aman.ro/betawp/wp-content/uploads/personalitati/N/nicolaescu%20plopsor.pdf

https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/fr/web/guest/histoire-de-l-stitution;jsessionid=461D7FD4B12F1233A405A2C6FFCD8334.

https://arhivelenationale.ro/site/despre_anr/istoricul-anr/

http://www.patrimoniubotosani.ro/Ministrii%20culturii.htm.